

Ігор Беґей

аспірант ЛРІДУ НАДУ при Президентові України

**ВПЛИВ ПОЛІТИЧНОГО ТА КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРОЦЕСІВ НА ФОРМУВАННЯ
ОСНОВ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ В УКРАЇНІ**

Проаналізовано вплив основних складових політичного процесу на становлення і розвиток державного управління в сучасній Україні. Визначено взаємозв'язок політичного і конституційного процесів у контексті забезпечення ефективності процесу формування основ державного управління в Україні.

Ключові слова: державне управління, конституційний процес, конституція, законодавство, політичний процес, політична система, суб'єкт, тенденції.

Igor Begey**THE IMPACT OF THE POLITICAL AND CONSTITUTIONAL PROCESSES
IN ESTABLISHING THE FOUNDATIONS OF GOVERNMENT IN UKRAINE**

Comprehension of influence of political and constitutional processes on forming state administration basis in Ukraine is important for understanding processes and modern tendencies in state administration. Influence of subjects of political and constitutional processes appears as an action of political, legal, organizational and regulative factors that determine the state administration of the country. In its turn the state administration through activity of authorities of all branches of state power carries out regulative, organizing and coordinating influences on society with the aim to satisfy its needs. The practical aspect of the development of state administration research in Ukraine in the mentioned context shows up in that it assists the effective reacting on social challenges and tasks that stand before the Ukrainian society.

The following home scientists studied state administration problems: in the constitutionally-legal aspect of the topic : V.Pohorilo, V. Fedorenko; in the constitutionally-administrative aspect: D. Dzvinchuk, K. Vashchenko; in the political science: M. Hetmanchuk, V. Hryshchuk; in the political management: E. Afonin, Y. Careful, O.Valevskiy.

The aim of the article is an analysis of the qualificatory aspects influence of political and constitutional processes on forming state administration basis in Ukraine.

The determinant subject on the initial stage of political process of forming state model of governance in Ukraine was a legislative body of power of – Verkhovna Rada of Ukrainian SSR of the 12 th convocation, that afterwards was renamed as Verkhovna Rada of Ukraine meaning literally Supreme Council (farther is VRU).

In democratic countries power is realized with the help of principles of inhibition, counterbalances and balance of plenary powers between the branches of authorities. This principle of power distribution on legislative, executive and judicial is entered in Declaration about State Sovereignty of Ukraine, accepted by Verhovna Rada of Ukraine on July 16th, 1990.

With proclamation of independence of Ukraine in 1991 until 1996 the process of search of becoming basis and new effective state models was carried out. Forming of basis of the state administration system took place in the conditions of opposition and search of political compromise between the presidential and parliamentary centers of power and in conditions of new institutions creation, difficult socio-economic situation in the country and choice of geopolitical course of Ukraine as a state. The gain of the Ukrainian state system became a refusal from the total influence of Verhovna Rada on public authorities. The culminant moment of state government basis forming was an acceptance on June 28th, 1996 by VRU of a new Constitution of Ukraine.

The further forming of state government basis in Ukraine was predetermined by political and legal processes, in particular, by elections of parliament and local authorities on the basis of new electoral legislation, as well as by parliamentary majority reformatting, by presidential elections and administrative and judicial reforms etc. All these amendments were conform to the principal guideline of the Constitution of Ukraine.

Constitutional reform of 2004 suggested a transition from January, 1st, 2006 from presidential system of government to the parliamentary one and government setting up by coalition of deputy fractions.

From the decision of the Constitutional court from September 30th, 2010 that returned the effect of Constitution of 1996, to our opinion, the fifth stage of state administration forming began. This and other decisions of the Constitutional court and of the VRU meant a transition from parliamentary to a mixed type of political system in Ukraine with centralization of authority vertical line and with a tendency to authoritarianism. The sixth stage – started on February 21st, 2014 by restoring by the VRU an action of some positions in the Constitution of Ukraine, that renewed the mixed form of state government and greater independence to the executive branch of power was given. Since the acceptance by the VRU on July 16th, 2015 resolutions "About making amendments into the Constitution of Ukraine", a direction of power decentralization has been undertaken.

Thus, a key role in forming state government basis of Ukraine was played by political and constitutional processes, as they covered all spheres of vital functions of the state. Elections into parliament, forming of its majority, assignment of the prime minister and the Council of Ministers, mixed activity of the presidential institute, all these political processes preceded the normatively-legal changes and constitutional process.

Keywords: Public Administration, constitutional process, constitution, legislation, political process, political system, subject, tendencies.

Игорь Бегай

ВЛИЯНИЕ ПОЛИТИЧЕСКОГО И КОНСТИТУЦИОННОГО ПРОЦЕССОВ НА ФОРМИРОВАНИЕ ОСНОВ ГОСУДАРСТВЕННОГО УПРАВЛЕНИЯ В УКРАИНЕ

Проанализировано влияние основных составляющих политического процесса на становление и развитие государственного управления в современной Украине. Определена взаимосвязь политического и конституционного процессов в контексте обеспечения эффективности процесса формирования основ государственного управления в Украине.

Ключевые слова: государственное управление, конституционный процесс, конституция, законодательство, политический процесс, политическая система, субъект, тенденции.

Розкриття впливу політичного та конституційного процесів на формування основ державного управління в Україні є важливим для розуміння процесів та сучасних тенденцій в державному управлінні. Вплив суб'єктів політичного та конституційного процесів проявляється у вигляді дії політичних, правових, організаційних і регулювальних чинників, які, власне, й визначають державне управління країни. Своєю чергою, державне управління через діяльність органів і установ усіх гілок державної влади (законодавчої, виконавчої, судової) здійснює регулюючі, організуючі й координуючі впливи на суспільство з метою задоволення його потреб. Практичний аспект дослідження розвитку державного управління в Україні у згаданому контексті проявляється в тому, що це сприяє ефективному реагуванню на соціальні виклики і завдання, які стоять перед українським суспільством загалом.

Метою дослідження є аналіз визначальних аспектів впливу політичного та конституційного процесів на формування основ державного управління в Україні.

Конституційно-правові аспекти теми вивчали такі вітчизняні науковці, як В. Погоріло, В. Федоренко, конституційно-управлінські – Д. Дзвінчук, К. Ващенко, політологічні – М. Гетьманчук, В. Гришук, політико-управлінські – Е. Афонін, Я. Бережний, О. Валевський.

Політичний процес — це сукупність діяльності всіх суб'єктів політичних відносин, що спрямована на формування, зміну чи перетворення, а також функціонування політичної системи [1, с. 58]. Політичний процес передбачає взаємодію соціальних і політичних структур у їх взаємозв'язку, як суб'єкта політики стосовно держави, політичних інституцій і політичної системи суспільства в цілому. Політичний процес, як і політична система, є складним та багатограним явищем. Тому однозначного підходу до його аналізу немає. З різних позицій політичну систему розглядають у владному (узаконення державного примусу), авторитарному (розподілі цінностей суспільства) чи інституційному аспекті як сукупність державних і недержавних інститутів та норм, у межах якої проходили політичні процеси українського суспільства. У визначенні впливу політичного процесу на державне управління важливе значення має інституційний підхід.

Зважаючи на те, що сучасний конституційний процес в Україні торкається усіх сторін буття суспільства і держави, визначення українського філософа та політичного експерта С. Дацюка щодо конституційного

процесу вважаємо вдалим. Конституційний процес — це найзагальніший процес унормування правил політики в державі. Суб'єктами конституційного процесу є громадяни країни, політичні партії, зокрема парламентські, зокрема у вигляді фракцій, а також Уряд країни, Конституційний суд тощо [2]. В контексті теми дослідження актуальним є розгляд конституційного процесу як діяльності вищих органів державної влади, яка регулюється нормами конституційного права України.

Конституційний процес незалежної України В. Погоріло умовно розділив на три періоди: перший період (1991–1996 роки) – здобуття незалежності України, процес підготовки проекту Конституції України, що завершується прийняттям Основного закону; другий період (1996–2004 роки) – реалізація основних норм Конституції України; третій період (2004 – донині) – процес внесення змін та доповнень до Конституції України, так звана конституційна реформа [3, с. 28]. Останній етап супроводжувався конституційною кризою 2007–2009 років та спробою системного оновлення Основного Закону.

Окремі українські науковці становлення системи державного управління незалежної України поділяють на п'ять етапів: 1) розбудова основних інститутів держави, визначення засад зовнішньої та внутрішньої політики незалежної України (грудень 1991 р. – жовтень 1994 р.); 2) формування сучасної політичної системи, становлення вертикалі виконавчої влади та системи місцевого самоврядування, затвердження конституційних засад життя суспільства і держави (жовтень 1994 р. – листопад 1999 р.); 3) подальший розвиток політичної системи, становлення громадянського суспільства, політична боротьба щодо перспектив внутрішньої та зовнішньої політики України (листопад 1999 р. – грудень 2004 р.); 4) реформування системи державного управління та місцевого самоврядування на засадах оновленої Конституції (в редакції від 8 грудня 2004 р.); 5) перехід від президентсько-парламентського до парламентсько-президентського типу республіканського устрою в Україні (січень 2005 р. – вересень 2010 р.). Повернення до президентсько-парламентського типу республіканського устрою, відновлення дієздатної вертикалі виконавчої влади (від жовтня 2010 р.) [4, с. 194].

Визначальним суб'єктом політичного процесу на початковому етапі формування моделі державного управління в Україні був законодавчий орган влади – Верховна Рада Української РСР дванадцятого скликання, яка згодом була перейменована на Верховну

Раду України (далі – ВРУ) першого скликання (з 15 травня 1990 р. до 10 травня 1994 р.). Вона була обрана за мажоритарною системою, тому до парламенту пройшло 120 безпартійних депутатів, більшість з яких склали представники лівих сил. Незважаючи на ліву більшість у парламенті, ВРУ першого скликання змогла прийняти важливі закони зі становлення незалежної держави й демократичного суспільства, що визначило майбутній характер системи державного управління.

У демократичних державах влада реалізується за допомогою принципів стримування і противаг та балансу владних повноважень між гілками влади. Саме такий баланс забезпечує правовий та демократичний характер держави та ефективне функціонування органів державної влади. Державна влада, відповідно до Декларації про державний суверенітет України, прийнятої ВРУ УРСР від 16 липня 1990р., здійснюється в Республіці за принципом її розподілу на законодавчу, виконавчу та судову [5]. Тому було задекларовано необхідність демонтажу попередньої системи державної влади і створення нової національної моделі державної влади та її організаційних структур.

Формування нової системи державного управління вимагало створення нових інституцій. Так, 21 травня 1991 р., відповідно до змін і доповнень до Конституції Української РСР (ст. 115, 116) [6] Кабінет Міністрів Української РСР (далі – Уряд) було визнано найвищим органом державного управління Української РСР. Кабінет Міністрів Української РСР утворювався і складав свої повноваження перед ВРУ РСР. 5 липня 1991 р. було прийнято Закон Української РСР «Про Президента Української РСР» [7]. Цим законом запроваджувався інститут Президента в Україні та визначався його статус в системі державної влади як найвищої посадової особи і глави виконавчої влади. При здійсненні своїх повноважень Президент України опирався на Кабінет Міністрів України (далі – КМУ) із правом скасовувати дію нормативно-правових актів усіх органів виконавчої влади.

8 червня 1995 р. було підписано Конституційний Договір між ВРУ і Президентом України про основні засади організації та функціонування державної влади та місцевого самоврядування в Україні на період до прийняття нової Конституції України протягом 1995–1996 років [8]. Конституційна угода забезпечувала реформування державної влади на засадах чіткого розподілу функцій між законодавчою і виконавчою гілками влади та послабила політичне протистояння. Протягом 1995–1996 років нею було забезпечено структурну і функціональну реформу державного управління. Цією угодою було обмежено повноваження ВРУ і місцевих рад та розширено нормотворчі та адміністративні функції Президента України і Уряду.

Відповідно до основних положень Конституційного Договору, Україна стала де-факто президентською республікою. Незважаючи на певні недоліки, Договір стимулював владу до активізації конституційного процесу, стабілізував політичні процеси всередині держави і забезпечив вихід із політичної і управлінської кризи. Таким чином, на період до прийняття нового Основного Закону держави Конституційний Договір став перехідним етапом змішаної моделі управління країною.

28 червня 1996 р. ВРУ було прийнято нову Конституцію України. З прийняттям Основного Закону

втратила чинність Конституція Української РСР 1978 р. і Конституційний договір від 8 червня 1995 р. Відповідно до ст. 102 нової Конституції України, змінились повноваження Президента України. Він став главою держави й виступає від її імені, але, на відміну від Конституційного Договору, він не став главою виконавчої влади. ВРУ, відповідно до повноважень, надає згоду на призначення Президентом України Прем'єр-міністра України, здійснює контроль за діяльністю останнього, призначає за поданням Прем'єр-міністра України членів КМУ, інших центральних органів виконавчої влади; створює, реорганізовує та ліквідує міністерства та інші центральні органи виконавчої влади. Вищим органом у системі органів виконавчої влади, згідно зі ст. 113 Конституції України, є КМУ. Уряд, відповідальний перед Президентом України та підконтрольний і підзвітний ВРУ, за новою Конституцією отримав значно більше функцій та повноважень.

Отже, від проголошення Незалежності Української держави у 1991р. до 1996 р. проходив процес становлення основ державного управління та пошуку нової ефективної моделі державного управління. Формування і становлення системи державного управління відбувалось в умовах протистояння і пошуку політичного компромісу між президентським і парламентським центрами влади, становлення нових інституцій, складної соціально-економічної ситуації в країні та вибором геополітичного курсу держави Україна. Надбанням української державності стала відмова від тотального впливу ВРУ на державні органи. Формування державного управління здійснювалось на принципах поділу державної влади, і складались правові основи такого поділу.

З метою забезпечення реформування системи державного управління та створення умов для побудови демократичної, соціальної, правової держави, утвердження і забезпечення прав людини і громадянина, Президентом України Л. Кучмою 22 липня 1998 р. підписано Указ «Про заходи щодо впровадження Концепції адміністративної реформи в Україні» [9]. Відповідно до Указу, було створено робочі групи з проведення реформи центральних органів державної влади та місцевих органів виконавчої влади. Концепція адміністративно-територіальної реформи мала позитивні аспекти, зокрема, було розроблено її принципи, виокремлено в управлінській структурі політичні посади, захищено державних службовців, які не належать до політичних посад. Основою адміністративно-територіальної реформи була теза про об'єднання громад на базі комунальної власності, а також запропоновано механізм взаємодії державного управління і місцевого самоврядування.

Важливим результатом реалізації положень Конституції України було формування законодавства про місцеві органи виконавчої влади. ВРУ 9 квітня 1999 р. прийнято Закон України «Про місцеві державні адміністрації» [10], який визначає організацію, повноваження і порядок діяльності місцевих державних адміністрацій, через які реалізується принцип поєднання централізації та децентралізації у здійсненні державної влади.

На початку 2000 р. у ВРУ мала місце так звана парламентська «оксамитова революція», в результаті якої змінилось керівництво ВРУ та була створена

нова правоцентристська парламентська більшість. Ліві та ліво-центристи вперше за роки Незалежності опинились в меншості. Оскільки реформаторські правоцентристські сили мали більшість в парламенті, це сприяло конструктивній співпраці між ВРУ і КМУ, що дало змогу без зайвої конфронтації прийняти важливі закони, необхідні для реформування соціально-економічних відносин.

Відбувався й процес реформування судової гілки влади. З метою забезпечення верховенства права ВРУ 16 жовтня 1996 р. прийнято Закон України «Про Конституційний Суд України» [11]. До повноважень цього єдиного в державі органу конституційної юрисдикції належить вирішення питань про відповідність законів й інших нормативно-правових актів Конституції та офіційне тлумачення Основного Закону чи законів України. У лютому 2002 р. ВРУ прийняла Закон «Про судоустрій України» [12]. Цим Законом визначено правові засади організації судової влади та здійснення правосуддя в Україні, систему судів загальної юрисдикції та врегулювання інших питань судоустрою.

Подальше формування основ державного управління в Україні зумовлювалось політико-правовими процесами, зокрема, виборами парламенту і місцевих органів влади на основі нового виборчого законодавства, переформатуванням парламентської більшої, президентськими виборами, адміністративною і судовою реформами тощо. Усі ці зміни відповідали основним положенням Конституції України.

Президентська виборча кампанія 2004 року супроводжувалась політичними процесами у формі політичної кризи та громадських протестів, які переросли в так звану «помаранчеву революцію». Основним результатом революції стало досягнення політичного компромісу та призначення Верховним судом повторно другого туру президентських виборів та прийнято зміни до Конституції України, що отримали назву Конституційної реформи 2004.

Суть Конституційної реформи визначав прийнятий ВРУ 8 грудня 2004 року Закон України «Про внесення змін до Конституції України» [13], який передбачав перехід з 1 січня 2006 року від президентсько-парламентської до парламентсько-президентської форми правління, формування уряду коаліцією депутатських фракцій та подовження терміну повноважень ВРУ до п'яти років.

Із набуттям чинності 1 січня 2006 р. внесених змін до Конституції України відбувся перерозподіл повноважень між Президентом України, ВРУ і КМУ у сфері виконавчої влади. З метою вирішення політичних суперечностей та створення коаліції, між суб'єктами політичного процесу 3 серпня 2006 р. було підписано «Універсал національної єдності» [14]. Його метою було формування парламентської більшої та Уряду. Більшість посад розподілено між фракціями «Партії регіонів» та «Наша Україна», що згодом спричинило парламентську політичну кризу.

26 березня 2006 року вперше за пропорційною системою в загальнодержавному виборчому окрузі відбулися чергові вибори до ВРУ. Відповідно до українського законодавства, у новообраному парламенті була сформована більшість – так звана «коаліція», яка формувала КМУ та обирала Голову ВРУ.

Наслідки політичних процесів у країні були відображені в змінах у сфері виконавчої влади та зафіксова-

ні в першому Законі України від 21 грудня 2006 року «Про Кабінет Міністрів України» [15]. В ньому, зокрема: визначено місце КМУ як вищого органу в системі органів виконавчої влади; реалізацію повноважень □ через здійснення виконавчої влади безпосередньо та через міністерства, інші центральні органи виконавчої влади. З метою координації дій органів виконавчої влади створено урядові комітети та Секретаріат КМУ. Цей закон став спробою врегулювати відносини між КМУ та Президентом України в правовому полі. У час дії даного Закону глава уряду мав найбільше права та можливості, практично нарівні з Президентом України. Великі повноваження прем'єра стали однією з причин чергової політичної кризи в Україні, а також зумовили дострокове припинення повноважень парламенту і призначення позачергових парламентських виборів 30 серпня 2007 року Указом Президента України.

За результатами парламентських виборів 29 листопада 2007 р. було створено Демократичну коаліцію у складі Блоку Юлії Тимошенко і «Нашої України — Народної Самооборони». Чинну коаліцію згодом поповнили депутати із фракції блоку Литвина, що забезпечило стабільну більшість коаліції в парламенті.

Політична криза, перевибори і переформатування парламенту призвели до реформування державного управління на найвищому рівні через прийняття ВРУ 16 травня 2008 року другого Закону України «Про Кабінет Міністрів України» [16]. Цим законом було збалансовано повноваження між Президентом України і Прем'єр-міністром України на користь Президента України. Персональну роль Прем'єр-міністра України послаблено на користь колегіального органу – КМУ.

Політична криза 2006–2009 років стала чинником активізації Конституційного процесу з метою системного оновлення Конституції України. Створенням в грудні 2007 р. Національної конституційної ради Указом Президента України започатковано суспільний діалог щодо удосконалення положень чинної Конституції України, до якого долучились громадські організації, непарламентські політичні партії та громадськість.

На виборах Президента України в другому турі 7 лютого 2010 року перемогу здобув В. Янукович. Новообраного Президента України не задовольняли повноваження на цій посаді. Тому Конституційним Судом України від 6 квітня 2010 року «У справі щодо офіційного тлумачення частини шостої статті 83 Конституції України, частини четвертої статті 59 Регламенту Верховної Ради України» [17]. Було прийнято рішення, що дозволяло формування коаліції депутатських фракцій не тільки на фракційній, але і на одноособовій основі. Внаслідок цього було сформовано «пропрезидентську більшість». 11 березня 2010 року рішенням ВРУ Прем'єр-міністром України призначено М. Азарова і новий персональний склад КМУ.

Наступний п'ятий етап формування державного управління (вересень 2010 р. – лютий 2014 р.) розпочався з рішення Конституційного суду від 30 вересня 2010 р., який повернув дію Конституції 1996 р., а з нею і посилив повноваження Президента України. 7 жовтня 2010 р. ВРУ прийнято третій Закон України «Про Кабінет Міністрів України» [18]. Наступними кроками реформування було функціональне, інституційне та кадрове підпорядкування міністерств та центральних органів виконавчої влади Президенту України. Це та

інші рішення Конституційного суду та ВРУ означали перехід із парламентсько-президентської до змішаного типу державного устрою в Україні із централізацією владної вертикалі та з тенденцією до авторитаризму. Шостий етап (лютий 2014 р. – сьогодні) – прийняття 21 лютого 2014 р. ВРУ Закони України «Про відновлення дії окремих положень Конституції України» і четвертий за рахунком «Про Кабінет Міністрів України» від 27 лютого 2014 р. Сутністю їх було відновлення змішаної форми державного правління в Україні та більша самостійність виконавчої гілки влади. 16 липня 2015 р. ВРУ прийнято в цілому Постанову законопроекту «Про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади)» [20] і про його направлення до Конституційного Суду України.

Отже, ключову роль у формуванні основ державного управління в Україні відігравали політичний і конституційний процеси, позаяк вони охоплювали усі сфери життєдіяльності держави. Вибори до парламенту, формування його більшості (коаліції), призначення прем'єра, формування складу КМУ, вибори президента і неоднозначна діяльність інституту президента та партій – усі ці політичні процеси передували нормативно-правовим змінам.

Література.

1. Політологія: Навч. посіб. За заг. ред. М. П. Гетьманчука. / [М. П. Гетьманчук, В. К. Гришук, Я. Б. Турчин та ін.]. – К : Знання, 2010. – 415 с.

2. . Дацюк С. Медіа-саботаж децентралізації продовжується [Електронний ресурс] / С. Дацюк // Українська правда, блоги. – 2015. – Режим доступу: <http://blogs.pravda.com.ua/authors/datsuk/557fb2295692e/>.

3. Погорілко В. Ф. Конституційне право України. Підручник / В. Ф. Погорілко, В. Л. Федоренко. – К : «Наукова думка» Прецедент., 2006. – 344 с.

4. Історія державного управління / [О. О. Рафальський, М. М. Білинська, А. А. Попок та ін.] // Державне управління: підручник : у 2 т. / ред. кол.: Ю. В. Ковбасюк (голова), К. О. Ващенко (заст. голови), Ю. П. Сурмін (заст. голови) Т. 1. / [О. О. Рафальський, М. М. Білинська, А. А. Попок та ін.]. – К. : Дніпропетровськ : НАДУ, 2012. – С. 146–220.

5. Декларація про державний суверенітет України від 16 липня 1990 р. № 55-XII // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1990. – № 31. – Ст. 429.

6. Закон УРСР «Про зміни і доповнення Конституції (Основного Закону) Української РСР у зв'язку з вдосконаленням системи державного управління» від 21 травня 1991 р. № 1048-XII // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. – № 26. – Ст. 294.

7. Закон УРСР «Про Президента Української РСР» від 5 липня 1991 р. № 1295-12 // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. – № 33 – Ст. 446.

8. Закон України «Конституційний Договір між Верховною Радою України і Президентом України про основні засади організації та функціонування державної влади та місцевого самоврядування в Україні на період до прийняття нової Конституції України» від 8 червня 1995 р. № 1к/95-вр // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 18 – Ст. 133.

9. Указ Президента України «Про заходи щодо впровадження Концепції адміністративної реформи в Україні» від 22 липня 1998 р. № 810/98 [Електронний

ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/810/98/page>.

10. Закон України «Про місцеві державні адміністрації» від 9 квітня 1999 р. № 586-XIV // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 20–21. – Ст. 190.

11. Закон України «Про Конституційний Суд України» від 16 жовтня 1996 р. № 422/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 49. – Ст. 272.

12. Закон України «Про судоустрій України» від 7 лютого 2002 р. № 3018-III // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 27–28. – Ст. 180.

13. Закон України «Про внесення змін до Конституції України» від 8 грудня 2004 р. № 2222-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 2. – Ст. 44.

14. Універсал національної єдності від 3 серпня 2006 р. № п0010100-06 // Урядовий кур'єр. – 2006. – 05.08.2006. – № 145.

15. Закон України «Про Кабінет Міністрів України» від 21 грудня 2006 р. № 514-V // Відомості Верховної Ради України. – 2007. – № 11. – Ст. 94.

16. Закон України «Про Кабінет Міністрів України» від 16 травня 2008 р. № 279-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2008. – № 25. – Ст. 241.

17. Рішення Конституційного Суду України від 6 квітня 2010 р. № 11-рп/2010 у справі за конституційним поданням 68 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення частини шостої статті 83 Конституції України, частини четвертої [Електронний ресурс]. – 2010. – Режим доступу до ресурсу: zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v011p710-10.

18. Закон України «Про Кабінет Міністрів України» від 7 жовтня 2010 р. № 2591-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 9. – Ст. 58.